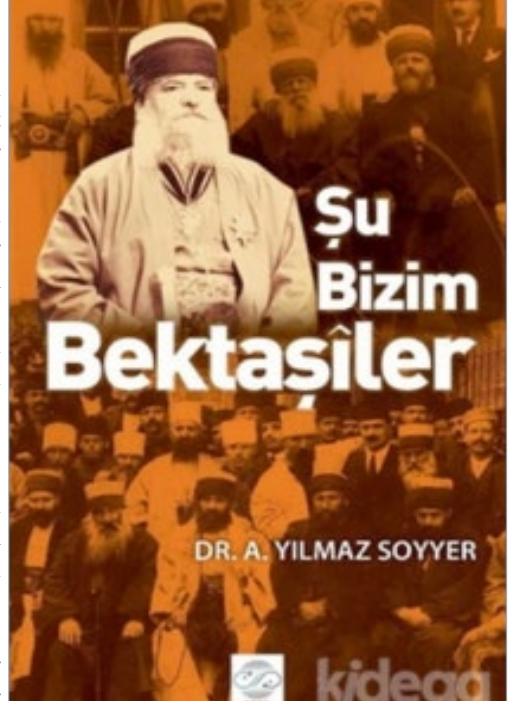

Yılmaz Soyyer, *Şu Bizim Bektaşiler*, Post Yayınevi, İstanbul, 2016.*

Mustafa Özcan RAVANOĞLU**

Bu çalışmanın konusu “*Şu Bizim Bektaşiler*” adlı eserin tanıtımıdır. “*Şu Bizim Bektaşiler*” isimli eserin tanıtımı, Uyunü'l-Hidaye, Girit Bektaşileri ve Bektaşilere dair literatüre katkılarından dolayı önemlidir. Uyunü'l-Hidaye hakkında 2013 yılında, Emre Fırat Teymur tarafından yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. “*Şu Bizim Bektaşiler*” iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım yazarın Bektaşilik araştırmalarıdır. İkinci kısım Giritli Ali Baba'nın *Uyunü'l-Hidaye* adlı kitabının özetidir. Giritli Ali Baba veya Resmi Ali Baba'nın bu kitabı Bektaşilik hakkındaki klasik metinlerden biridir. Bektaşiliğin inanç esaslarını anlatır. Önsözde *Uyunü'l-Hidaye*'nin içeriği nasıl oluştu; kim, nasıl kaleme aldı bunlar yazılmıştır. Yazar eserinde yer yer bilim üslubunu terk edip araştırmasında karşılaştığı komik olayları hikâye etmektedir. Bu kitabın konusu Babagan Bektaşiliğidir. Kitabın içinde, mezar taşlarında semahane girişinde tekkelerde bulunan Osmanlıca beyitler ve günümüz Türkçesine tercümesi bulunmaktadır. Burada yazar Bektaşilik çalışmalarının kendi hayat macerası olduğundan bahsediyor. Bir nevi “ben dahi yapıldım taş toprak arasında” demektir.

Bu eser Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Konu, yazma eserler ve risaleler üzerinden aktarılmıştır. Bunun haricinde matbu eserlerden, yayınlardan faydalanılmış; zengin bir kaynakça oluşturulmuştur. Çok geniş bir literatürden istifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın hazırlanışında yazar, okuyucuya bu kadar geniş çerçeveli bir kaynakça

* Geliş Tarihi: 27.04.2021, Kabul Tarihi: 27.04.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.020

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alevi Bektaşi Kültürü Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, mustafa.ravanoğlu@hbv.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3377-9113>

sunmuş olduğu için bu eser ayrıca önem arz etmektedir. Konunun literatürünü yazmalar, belgeler, matbu eserler ve akademik çalışmalara başvurduğu; oradaki bilgileri de derleyip topladığı için aynı zamanda bir literatür sunumu açısından da önemlidir. Okuyucu açısından kitabın bir başka önemli tarafı indeksinin olmasıdır.

“Yolu Anlamak” bölümünde araştırma nerelerde yapılır, belgelere nasıl yaklaşılr? sorularına cevap aranmaktadır. Yazar çalışma tarzının din antropolojisi olduğunu söylemektedir; incelediği malzemenin geçmişe ait olmasından. Bu malzemeler kimi zaman aharlı kağıt kimi zaman mermer mezar taşı veya kimi zamansa Yeniçeri Mevacib defteridir. Yeniçeriliğin kaldırılışı ve Bektaşî tekkelerinin kapatılış tarihindeki Osmanlı arşiv belgelerinde, mevacip defterlerinde “usta”lar bulunmaktadır. Mevacip defterlerindeki kayıtlarda ustaların bulunmasından dolayı Yeniçerilerin askerlik dışında başka meslekler yaptığı savunulabilir.

Kitabın sonraki bölümü “Yol Ehlini Anlamak”ta Aleviler köken olarak üç kola bağlanmaktadır. Bu kolların ilki ve en etkilisi ‘Erdebil Tekkesi’dir. İkinci kol ‘Ocaklar’ yani Anadolu’yu Türkleştiren erenler. Üçüncü kol ‘Bektaşîler’ ki onlar da Babagan ve Çelebiler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Bektaşîlerin inanç sistemi Ehl-i beyte bağlılık ve vahdet-i vücuttur. Bektaşîliği “Türkçenin kültür çevresi” olarak kabul edebiliriz. “Bu kavram ‘Türki’ biçiminde kullanılıp bir sıfat olarak anlaşılırsa daha da anlamlı olabilir.” (Soyyer, 2016: 31) Balkanlarda gündelik hayatta kendi dilini kullananlar kültürel faaliyetlerde Türkçeyi kullanmaktadır. Bu durum Osmanlı’nın bilinçli Türkleştirme faaliyetinin sonucu değildir. Babagan ile Çelebiler arasındaki fark kültürel değildir. Babaganlar, Batı vilayetlerinde ud, rebab, ney ile aruz vezni söyler; Çelebiler basit Türkçe ve bağlama ile hece vezni söylemektedirler. 19. yüzyılın son çeyreğinde Babagan Bektaşîleri siyaset sahnesinde, İttihat ve Terakki’de yer aldı. Yazar, Bektaşîlerin 20. yüzyılda Balkanlar ve Türkiye Bektaşîliği diye ikiye ayrıldığı iddiasındadır. Son yıllarda Türkiye Bektaşîleri ile Balkan Bektaşîleri arasında sıcak ilişkiler gelişmektedir ve bu Türk kültürü merkezlidir. Çünkü ortak pirleri Hacı Bektaş Veli’dir. “Meyhaneler şarkıları, cemevleri semahları ve nefesleri kurtarıp geliştirdi” derler. El-hak doğrudur” (Soyyer, 2016: 40). Bektaşîlerin içinde Mason var iddiası hakkında rivayettir der, belgeye rastlamadığını belirtmektedir. “Turgut Baba Erenlerin Divanı’nda, Masonluk hakkında yazdığı bir şiir vardır”²¹ (Şevki Koca, 1999: 129-130). Müellif, Bektaşîlerin ve hatta bütün tarikatların, kurumların birbirleriyle yazışmalarında belli bir üslup olduğunu öne sürüyor. Ve bu üslubu şöyle tanımlıyor: “Biçem, anlatış biçimi, belirli bir tarihi dönemde, belirli bir coğrafyada sanatlarda ortaya çıkan dil birliği, anlatma ve söyleyiş şekli” (Soyyer, 2016: 45). Mesela devletle yazışmalarda, Divan-ı Hümayun’a yani Padişaha yazılan arzuhallerde, hitap da dâhil tamamen belli bir üslup çerçevesinde kaleme alınmıştır.

“Devletlü, inayetlü, merhametlü, sultanım sağ olsun”²² (Aktaran Soyyer, 2016: 46). Bu yazışmalarda dönemin anlayışı açıkça görülür: Padişah, Tanrı’nın gölgesidir ve O’nun karşısında herkes tebaasından, sıradan biridir. Farklı da olsa benzer bir hitap

derviş ile şeyhinin mektuplarında da vardır. “himaye-i şah-ı Merdan u şır-i Yazdan esedullahü'l-galip Aliyy'ibnü Ebi Talib hazretlerinde ber-karar ve ber-devam kaffe-i umur-ı zahiri ve batınide mürüvvetü'l-bal ve asude-i hal olmanız da'vatı takdimiyle” satırlarını buna örnek olarak vermek mümkündür. Bazı farklılıklarla aynı üslup; aynı statüde iki dedenin veya muhalif şeyhlerin yazışmalarında da görülür. “Yani tasavvufi tecrübe, bir yazışma üslubu biçiminde iletişim vasıtasına yansımış bulunmaktadır” (Soyyer, 2016: 49).

Eserde yazar, kendi çalışmasına esas aldığı *Uyunü'l-Hidaye*'ye göre yolun temel kavramları hakkında kısa, öz ifadelerde bulunmaktadır. Bu kavramlardan birkaç örnek verecek olursak ‘mihver şahsiyetlerden’ bahsedebiliriz. “Her tarikatı en iyi şekilde anlamak, en ileri temsil kabiliyeti olan şahısların incelenmesiyle olur. Bunlar birer mihver şahsiyetlerdir” (Soyyer, 2016: 51). Bu minvalde Sarı Sufi Hüseyin Baba, Bektaşî Tekkesini aramaktadır. Burada hikayevari bir anlatımla yazmaktadır.

“Bir Mücessem Sır Mürşid” başlığı altında, yazar ile birlikte hikâyenin içinde Mehmed Ali Hilmi Dede Baba'yı görmekteyiz. Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, Şahkulu Sultan Hankahı'nda baba idi. “İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu olan Bektaşilere karşı katı bir tutum içinde olmuştu.” (Soyyer, 2016: 57). Babagan Bektaşiliğinde yol soydan yürümez; mürşid illa Ehl-i beyten olmak zorunda değildir. Mürşid masivadan el çekerek gamdan kurtulandır. Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın mürşidi Emin Baba bir başka örnektir. Pek çok diğer yerlerde gördüğümüz konular Emin Baba'nın mezar taşına da işlenmiştir. Ehl-i Beyt muhabbetinden, vahdet-i vücuttan, devriyeden, mürşidin ruhunun göğe yükselmesinden, Ali'nin sırrından bahsetmektedir. Devriye tenasüh değildir; insan vahdet iklimine döner tekrar tekrar dünyaya gelmez. Kul Nesimi mürşide ‘canımın canı’ der (Cahit Öztelli, 1959: 59). Her girdiği tekke kurucusundan, kuruluş hikâyesinden, kitabesinden, haziresinde yatanlardan bahseder. Teferruatlarıyla hangi tekkeye nereden nasıl gidildiğini; hangi dergâhın haziresinde kimlerin yattığını anlatmakta, yatanlardan Hamuşan diye bahsetmektedir. Hamuşan'ın kitabelerini okumaktadır. Bu dergâhlara ulaşırken kullandığı nirengi noktaları da birer cami, kabristan, tarihi eserdir. Bu anlattıklarımıza kitaptan ve İstanbul'dan örnek vermek gerekirse; yazar ilk olarak yukarıda bahsettiğimiz Emin Baba'yı anlatır satırlarında. Burada Karyagdı Ali Baba'yı anlattığı satırlara yer verilmektedir. “Eyüp Sultan'ı sağınıza alıp Eyüp kabristanının dik ve dar yollarını tırmanmaya başladınız mı on, on beş dakika sonra kan ter içerisinde Piere Loti'ye ulaşırsınız. Ancak yüz metre daha sürecek bir yokuşu tırmanmaya mecaliniz varsa ... bir mekanla karşılaşsınız... Karyagdı Ali Baba Tekkesidir” (Soyyer, 2016: 70). Bu dergâhın sükunları arasında Necib Baba, İbrahim Selim Efendi, Yaşar Baba vardır. Bu misalde tekkenin tarihini, isminin nereden geldiğini aktarmaktadır. Karyagdı isminin hikâyesinde kuraklık döneminde bir dervişten dua ister halk. Dervişin duasıyla yaz ortasında kar yağar. Ankara Ulus'ta da Karyagdı Sultan Türbesi vardır. Muhtemeldir ki Anadolu'da hatta başka coğrafyalarda benzer kutsal mekânlar ve benzer rivayetler vardır. Müellif, tekkelerdeki süslemelere ve mimari özelliklere de değinmektedir. Bu

tekkenin arka tarafındaki dikdörtgen meydan evinin penceresinden Haliç'e bakarken; kitapta, diğer incelenen yapılarla aynı kaderi paylaştığı anlaşılır. Harabe halinde eski bir bina olarak anlatılmaktadır.

Konumuz Bektaşilik olduğu için Şah Hatai'yi anlatmak gerekmektedir. "13. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda en olgun noktasına ulaşan Safevi Aleviliği, İran ve Anadolu'yu yani Türkçe konuşulan coğrafyayı derinden etkiledi" (Soyyer, 2016: 72). Şah Hatai'nin hem Divanı hem de muhtelif Mesnevileriyle özellikle *Meşayihname* adlı şiirleriyle Türkmen zümrelerini çok etkilediği aktarılmaktadır. Şah Hatai *Meşayihname*'sinde başlangıcı geleneksel olarak Tanrı'nın adını zikrederek yapar. Sonra On İki İmam'ın düzen getireceği, Hz. Ali ve Ehl-i beyte bağlılığın önemi, tasavvufun Ehl-i beyten öğrenildiği, müridin nitelikleri, dört kapı anlayışı, sıfatı bırakıp zata ulaşmak, komşuyu düşünmek, kötü huyları terk etmek vardır beyitlerinde. "Şah Hatai bu mesnevisinde hem müridin hem de müridin özelliklerini anlatmıştır" (Soyyer, 2016: 80).

Vahdet-i Vücut anlayışını, tarihçesi, coğrafyası, felsefesi ve belli başlı şahsiyetleriyle anlatılmaktadır. Yazar; Ahmed Yesevi, Mevlana, İbn Arabi'dir Türklüğün yapı harcını bu anlayışla yayan görüşündedir. Yazar, İbn Arabi'ye "Tanrıbilimci" demektedir ve ondaki Tanrı'yı anlamadan Vahdet-i Vücut'u anlamak mümkün değildir görüşündedir. Dönemin inanç dünyası medrese ve tekke çevresinde şekillenir. Medreseye göre evren mahlûkattır. "Tekke ise yaratmayı kabul etmekle birlikte bunun tecelli denilen Tanrı'nın bir ayna misali yansımasıyla gerçekleştiğini savunmuştur" (Soyyer, 2016: 82). Bu görüşler Kur'an ve sünnetle delillendirilmektedir. Bu temellendirmeyi yaparken kullanılan hadisler, mana âleminde Peygamberle görüşerek (keşfen) öğrenilebilir, hadis kitaplarında olmayabilir. Alevi kaynaklı inanç esaslarının temelinde Vahdet-i Vücut anlayışı vardır. Mevlana'da işin sanat boyutu olduğu; İbn Arabi'de ise Vahdet-i Vücut anlayışının sistemleştirdiği aktarılır. Giridli Ali Baba da *Uyunü'l-Hidaye* eserinde İbn Arabi'den etkilenmiş Vahdet-i Vücut'u anlatırken üç yerde İbn Arabi'nin adını anmıştır.

"Bu Tahkiki füsusunda dimişdi şeyh Muhyiddin

Ki Hak zahirdir evrende ve halk mesturdurur bir bir."

diyerek *Füsüsü'l-Hikem*'e atıf vardır³ (Aktaran Soyyer, 2016: 86). İbn Arabi'ye mutasavvıflar 'Şeyhül Ekber' veya 'Hatemül Evliya' demektedir. İbn Arabi'ye reddiye yazan İbn Teymiye ise O'na 'Şeyhül Ekfer' der (yani Kafir Şeyh). "Giridli Ali Baba da yaradılışı tecellinin en iyi ifadelerinden biri olan ayna mecazıyla (benzetme) açıklamaktadır" (Soyyer, 2016: 86).

"Yol"un Sonu Mukaddes Ocak Kapatılıyor başlığı ile yazar derken Bektaşi tekkelerinin nasıl kapatıldığını anlatılmaktadır. Bektaşilik ve Mevleviliğin Osmanlı'da bütün sanat eserlerini ortaya koyan; ferdi toplumsallaştırıcı kurumlar olduğu aktarılmaktadır. Bektaşi tekkelerinin kapatılışı anlatılırken Osmanlı'nın,

Bektaşileri problem olarak; çözümünü ise onları tarihe gömmekte gördüğü düşüncesini aktarır. Cevdet Paşa'nın bir toplantı düzenlediği; toplantıyı Saray-ı Hümayun'daki camide yaptığı; Sadrazam ve Meşayih'i çağırıp istişare ettiği, Bektaşî tekkelerinin kapatılması konusunda fikirlerini sorduğunu yazmaktadır. Toplantıya katılanlar isim isim zikredilir. Bektaşîliğin kapatılma kararı Meşayih'in oy birliği ile alınmıştır. Yazarın görüşü, yapılan toplantının göstermelik olduğu; alınan kararda Sadrazam ve Ulema'nın baskısı olduğu; devletin kötü gidişatının faturasının Bektaşîlere kesildiği yönündedir. Hangi tekkenin postnişindeki hangi Baba'nın ne ceza aldığı nerelere sürgün edildikleri de burada yazılmıştır. Müellif cezalandırılanlardan biri olan Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi'nden hususen bahsetmektedir. "Bazı tarihçiler bu grubun toplantılarını Avrupa'da 17. yüzyılda kurulan ve günümüze kadar mevcudiyetlerini muhafaza eden, ilmi cemiyet ve akademilere benzeterek, buna Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi demişlerdir"⁴ (Aktaran Soyyer, 2016: 90). Bu cemiyet de kapatılmıştır. 1826'ya kadar Osmanlı, Alevi tabirini seyyidler, şerifler ya da silsilesi Hz. Ali'ye dayanan tarikatlar için kullanmıştır. Ancak bu dönem Bektaşîlere karşı kullanılan ifadelerden biri olmuştur. 2. Mahmud'un fermanında cezalandırılması gereken topluluğu 'zamane Bektaşîleri' diye nitelediği; Hacı Bektaş Veli'nin ardılı halefi olmadığı görüşlerini aktarır. Bu ferman ile "vakıf senedi geçerliliğini kaybetmiş. Böylece bu tekkeler yıkılabilir." (Soyyer, 2016: 94) denmektedir. Yazar bu fermanla Osmanlı devlet ciddiyetinin zedelendiğini, Türk tarihindeki ender hukuksuzluk uygulamalarından olduğunu söylemektedir. Yazarın görüşüne göre mahkemeler ve cezalar da keyfidir. Bunu delillendirirken bir mahkeme örneğini ve Şeyhülislam'ın "siyaseten katil" fetvasını göstermektedir.

18.-19. yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı başlığı ile başlamaktadır. "Devlet, Bektaşî tekkelerini kapatırken hiçbir ciddi hazırlık yapmamıştır" (Soyyer, 2016: 99). Yazar bu tezini delillendirirken Osmanlı yazışmalarındaki tekkelere ait vakıf mallarının akıbeti tartışmalarını verir. Müntesipleri tarafından Kızıldeli Ocağı olarak da anılır. Bu bölümde Kızıldeli Bektaşî Ocağının hangi kaynaklara dayanılarak aktarıldığı izah edilmiştir. Şeyh Sırrı Rifaiyyü'l-Alevi'nin notları ve bu notlara dayanılarak Şeyh Bedreddin Halveti tarafından kaleme alınan *Risale-i Lahutiye* eseridir. Rifai şeyhi Sırrı Efendi ikrarsız canın asla giremeyeceği bir ikrar ayinini anlatmaktadır. "Kızıldeli Bektaşî tekkesinde görmüş olduğu erkân ve ibadetleri anlatmaktadır" (Soyyer, 2016: 103). Bu çalışmaya kaynaklık eden iki eserden biri *Uyunü'l-Hidaye* diğeri *Risale-i Lahutiye*'dir. Şeyh Sırrı Rifai ile Giridli Ali Baba aynı dönemde yaşamıştır. Giridli Ali Baba da Kızıldeli Ocağı mensubudur. Kızıldeli Bektaşî Ocağının inanç yapısından bahsederken "Sosyolojik bir gerçeklik olarak şu söylenebilir ki hem Bektaşîlik diğerlerini etkilemiş hem de öbür ocaklar ve tarikatler Bektaşîliğe tesir etmişlerdir" (Soyyer, 2016: 105). Giridli Ali Baba'da *Uyunü'l-Hidaye*'de Vahdet-i Vücutu işlemiştir. İbn Arabî'nin 'Hak evrende görünmektedir halk ise gizlidir'⁵ (Aktaran Soyyer, 2016: 107) mısrasında *Fususü'l-Hikem*'e atıf vardır. Genelde Alevî tasavvufun ve Giridli Ali Baba'nın İbn Arabî'den farkları Vahdet-i Vücut sistemini

ehl-i beyt anlayışı üzerine oturtuşlarıdır. Giritli Ali Baba ehl-i beyt vurgusu üzerinde durmuştur. “Giridli Ali Baba Vahdet-i Vücudu açıklamaya Hz. Muhammed’in sistem içindeki yerini anlatarak başlar” (Soyyer, 2016: 107).

Bir ikrar cemi bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Edilen niyazlar, okunan gülbengler ve tercümanlar duadır. “Hünkâr Hacı Bektaş Veli evliyanın çerağ-ı ebed ola aḥşamlar hayr ola hayırlar feth ola şerler def ola münkir münafığın şerleri üzerimizden reddola” (Soyyer, 2016: 114). Dervişliğe talip olan cemdekilerden birini kendine rehberlik etmesi için seçer. Rehber talibi Babaya götürür. Baba talibin boynuna tığbendi takar ve Kur’an okunur. Ara ara dualarla şu ayetler okunur Kur’an 2/285, 286; 3/18-19; 48/0; 48/18; 28/70,88; 2/160-161-163,164; 2/159; 2/165-166-167; 2/257; 26/88,89. “Sen beni babalığa kabul ettin mi? Ben de seni evlatlığa kabul ettim. Sonra emaneti sağ kulağına nefh ede” (Soyyer, 2016: 119) Dualarla akitlerini akdetmek derviş tığbendini beline bağlar, başını giydirir. Babaya, çerağa, rehber, meydan taşına, küreye, hazırına niyaz edilir. Karşılıklı tercümanlar okunur. Buraya örnek bir parça alalım:

“Gel ey saki-i vahdet sun piyale / Sakahüm rabbühüm maen zuhura

Hayat ersün elinden ehl-i hake / Sakahüm rabbühüm maen zuhura”⁶ (Aktaran Soyyer, 2016: 120).

Risale-i Lahutiye’de ikrar ceminden sonra kırklar semahı anlatılmaktadır. Zamanında sema denilen bu gelenek hala devam etmektedir. Yılmaz Soyyer, eserinin sonraki sayfalarında gülbenglere ve tercümanlara yer verir. Dursun Gümüsoğlu’nun beyanına göre gülbeng müşid tarafından, tercüman muhipler ve dervişler tarafından söylenir. “Bektaşilerin bütün günleri tercüman ve dualarla doludur” (Soyyer, 2016: 123). Evi süpürürken, su içerken, tıraş olurken, sofraya açarken, sofraya başlarken eğer sofrada kurban lokması varsa başka başka tercümanlar okunur. Kurban tığlanırken alınan değişik kurban tekbirleri vardır. Sadece sofraya tercümanının veya gülbenginin çok çeşitleri mevcuttur. Tığbend, Palheng, Menguş, tığlamak, çerağı uyandırmak, çerağı dinlendirmek gibi Bektaşiliğe özgü kavramların mânâları; okunan tercümanlarıyla birlikte aktarır. 18. ve 19. yüzyıldaki Kızıldeli Bektaşileri Babaganlara çok benzerler; günümüzdeki Kızıldeli Bektaşî Ocağı Çelebi Bektaşiliğine daha yakın görünmektedir. Ocak günümüzde hâlâ ayaktadır.

Kitabın bundan sonraki kısımlarında Giridli Ali Baba’nın sohbetlerine yer verilmektedir. Bu sohbetlerde tasavvufun önemli konuları işlenmiştir. Eserin bu bölümünün adı “Giridli Ali Baba’dan Dua”dır. Burada Peygamber efendimizden başlayarak Yolun Uluları isim isim anılır; Sahib-i Zaman Mehdiye kadar hepsine övgüler, salat ve selam edilir. “La feta illa Ali, la Seyfe illa zü’l-fekar”⁷ sözü alıntılanmaktadır (Aktaran Soyyer, 2016: 134).

Sonraki bölümde Giridli Ali Baba Ehl-i Beyt’in yüceliğini anlatmaktadır. “Tanrı insanı, Ehl-i Beyt’in gerçeklerini ve sırlarını anlayabilmeye vesileler oluşturması için

yaratmıştır” (Soyyer, 2016: 137). Burada Giridli Ali Baba, On iki imamın kimler tarafından şehit edildiklerini anlatmaktadır. On dört masumların ve Ehl-i Beyt’in önemini aktarmaktadır. Onları anmak ve yüceltmek kurtuluş vesilesidir. Bu kısım şu beyitle nihayet bulur.

“Subh-ı evren cıbini hikmetden açmıştır hallak

Hamra hun-ı şehidandan işaretdir şafak” yani

Yaratan gündüzün deryasını hikmet deryasından açmıştır

Kızılığa şehidlerin kanı olan şafak işaret etmektedir (Soyyer, 2016: 139).

Giridli Ali Baba, tevella ve teberanın Ehli Beyt dostluğu ve Yezid’den soyundan uzak olmayla mümkün olduğunu söyler. Bunu mürşit talibe telkin eder. Artık sahabenin Peygambere uyduğu gibi mürit mürşide tabi olmalıdır.

Bu yolun sırları derken; Kur’an 4/93 (Nisa Suresindeki “Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.) ve 5/32 (Maide Suresindeki “İşte bundan dolayı İsrâiloğulları’na şöyle yazmışık: “Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.” Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler.) ayetleri gereğince On iki İmam ve On dört masumu şehit edenlerin hükmü izah edilir. Şehit edilenlerin her biri Kur’an hakikatidir. Çehar anasırın yani dört unsurun insan kişiliği üzerindeki etkilerinden bahseder. Bunların Peygamberlere, mizaçlarına etkilerinden örnekler vermektedir. Peygamber efendimizin unsurları da tabiatı da ılımlıydı denmektedir. Yirmi sekiz harfin hakikatini açıklar.

Kur’an, İnsan ve Sırları başlığı ile açıklamalarda bulunmaktadır. “Kur’an’ın insanı açıklaması insanın Kur’an’ı açıklamasına bağlıdır” (Soyyer, 2016: 148). Burada Peygamberimize Kur’an’ın nasıl indiği, Kur’an, evren ve insanın hakikati anlatılır.

Yumurta ve kuş örneğini vermekte; bu meseleyi bile çözemeyen âdemoğlu evrenin sırlarını çözmektense önce nefsini bilmelidir. “Evren ortaya çıkmadan önce Allah’ın ilminde mevcuttular” (Soyyer, 2016: 153). Sonra tevhidi izah eder. Allah birdir ve O’ndan gayrısı yoktur; bu Muvahhidliktir. Aksi, Allah’a şirk koşmaktır o da ikiliktir. Bu anlayışta kişi iradesini Allah’a teslim etmelidir ki nakıs istidatı olgunlaşsın.

Âdem ve Havva Kıssasının Hikmeti’ni anlatmaktadır. Bu bölüm cennetten yeryüzüne inmeyle başlar, Âdemin kelimetmesini anlatır. Bu Onun Hakk’ı izah etme isteğinden kaynaklanır. Âdem Tanrı’nın sözüdür (Kelimet-ı Bari) der. ‘İlim bir noktaydı onu cahiller çoğalttı’ sözünü izah etmektedir.

“Nefsini bilen Rabbini bilir” başlığında ruhun yaratılışının ve dünyaya gelişinin aşamalarını, insanı kâmil olma yolunu anlatır. Kâinatın yaratılışından kıyamete, evren-i icmalden evren-i tafside seyrini açıklamaktadır.

Kur’an bölümünde vahyin ne olduğu ve nasıl anlatıldığı ile başlar sohbet. Burada ara ara Giridli Ali Baba’nın beyitleri vardır. Kişi bu dünyada yaptıklarıyla haşrolur.

Ene’l-Hak sözü izah edilmektedir. İmandan, nasıl kazanıldığından, mertebelerinden bahseder. Avamın, havasın, haslarıncı olarak üç mertebedir. Avamınki şeriatıdır, havasınki ayne’l-yakindir, haslarıncı hakke’l-yakindir. Hallac’ın, Cunejd’in, Şeyh Şibli’nin, Harakani’nin, Bistami’nin, İbn Arabi’nin ve Hz. Ali’nin sözlerinden alıntılar vardır. Peygamberimizin “Beni gören Hakkı görmüş olur” hadisine işaret edilmektedir.

Nefis başlıklı bölümde nefisle mücadeleyi, masıvayı terki Hz. İbrahim ve Hz. İsmail örneğiyle izah etmektedir. Kurban kıssasındaki tavırları onların miracıdır, denilmektedir. Nefsin mertebelerini anlatarak sohbeti bitirir.

“Yolun Uluları” kısmında On iki İmam’ın adını, künyesini, nesebini, lakabını, yaşadığı tarihleri aktaran bir tablo ile başlar. Sonra Hz. Hadice, Hz. Fatıma ve On iki İmam’ın, On dört masumun hayat hikâyelerini anlatır. On iki İmam’ın aile mensuplarını sayar. On Yedi Kemerbeste’nin isimleri, virdleri ve görevlerini yazar. Virdler Allah’ın isimlerindedir. Görevler erkân gereği sofracı, hadim, gözcü, çerağcı, kapıcı, ibrikçi ve diğerleridir.

Sonnotlar

¹ Şevki Koca, Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı, Nazenin Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 199-200

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), CE, nu:24903

³ Giridli Ali Baba, Uyunü’l-Hidaye Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan bölümü nu:141 (SK-ANT-141-74a)

⁴ Ekrem Işın “Bektaşilik” maddesi, D.İ.A.,(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi) İstanbul 1994.

⁵ Giridli Ali Baba, Uyunü’l-Hidaye, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan bölümü nu:141 (SK-ANT-141-74a)

⁶ Sırrı Rifai (Şeyh), Şeyh Bedreddinü’l-Halveti, (yazma) [Risale-i Lahutiye] Bektaşilik Hakkında Risale nu:1243, istinsah: Bursa, h.1284. (SK-İİH-4a-8a) (Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Bölümü)

⁷ “La feta illa Ali, la Seyfe illa zü’l-fekar”. Bu cümle “Ali’den başka yiğit, Zülfekar’dan başka kılıç yoktur” demektir. Farsça ve Türkçe pek çok şiirde bu alıntıya rastlanır. Son mısra bu cümlelerin tekrar edildiği murabba, muhammes pek çok şiir vardır. Gölpınarlı, Abdülbaki. (2004) Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul.

Kaynaklar

Soyyer, A. Yılmaz. (2016). *Şu Bizim Bektaşiler*. İstanbul: Post Yayınevi.

Koca, T., & Koca, Ş. (1999). *Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba divanı*. Nazenin Yayıncılık.

Öztelli C. (1959). *Kul Nesimi*. Milli Folklor Enst. Müd. TÖYKO Matbaası.